

TADBIRKORLIK FAOLIYATINING IQTISODIY MOHIYATI VA FUNKSIYALARI

Akmalova Ziyoda Doniyorovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

Email: ziyodamullaboyeva@gmail.com

ORCID: 0009-0000-4015-7684

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21503390>

Annotatsiya: Mazkur tezisda tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mohiyati, uning zamonaviy bozor iqtisodiyotidagi o'рни, iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishdagi ahamiyati hamda asosiy funksiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadbirkorlikning innovatsion iqtisodiyot sharoitidagi transformatsiyasi, uning yalpi ichki mahsulotni ko'paytirish, bandlikni ta'minlash, raqobat muhitini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish va ijtimoiy farovonlikni oshirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning mazmuni va istiqbollari ilmiy asosda baholangan.

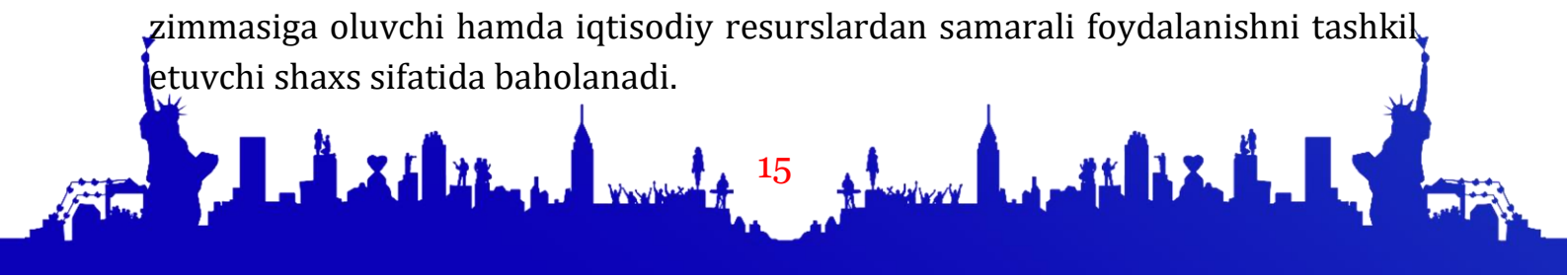
Kalit so'zlar: tadbirkorlik, bozor iqtisodiyoti, iqtisodiy rivojlanish, innovatsiya, kichik biznes, xususiy mulk, raqobat, investitsiya, iqtisodiy o'sish, iqtisodiy funksiyalar.

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi, raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallasuvi hamda bozor munosabatlarining tobora chuqurlashib borishi sharoitida tadbirkorlik iqtisodiy taraqqiyotning eng muhim strategik omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Mamlakatning iqtisodiy salohiyati, investitsion jozibadorligi, bandlik darajasi va aholi farovonligining o'sishi ko'p jihatdan tadbirkorlik faoliyatining rivojlanganlik darajasiga bog'liq.

Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda tadbirkorlik oddiy xo'jalik yuritish shakli emas, balki iqtisodiy tizimni harakatga keltiruvchi, ishlab chiqarish omillarini samarali uyg'unlashtiruvchi, innovatsiyalarni joriy etuvchi va yangi qiymat yaratuvchi murakkab iqtisodiy institut sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, bilimlar iqtisodiyoti shakllanayotgan bugungi sharoitda tadbirkorlik milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylandi.

Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mohiyati

"Tadbirkorlik" tushunchasi iqtisodiy fan tarixida turli ilmiy maktablar tomonidan turlicha izohlangan. Klassik iqtisodiy maktab vakillari tadbirkorni ishlab chiqarish omillarini birlashtiruvchi subyekt sifatida tavsiflagan bo'lsalar, neoklassik va institutsional iqtisodiyot nazariyalarida u tavakkalchilikni o'z zimmasiga oluvchi hamda iqtisodiy resurslardan samarali foydalanishni tashkil etuvchi shaxs sifatida baholanadi.

Tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish orqali foyda olishga qaratilgan mustaqil, tashabbuskor va tavakkalchilikka asoslangan iqtisodiy faoliyatdir. Uning asosiy maqsadi nafaqat daromad olish, balki iste'molchilar ehtiyojini sifatli mahsulot va xizmatlar orqali qondirish, yangi ish o'rinlari yaratish hamda iqtisodiy qiymat hosil qilishdan iborat.

Mashhur iqtisodchi Jozef Shumpeter tadbirkorlikni innovatsiyalarni yaratish va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlovchi asosiy kuch sifatida baholaydi. Uning fikricha, iqtisodiy o'sish yangi texnologiyalarni joriy etuvchi, ishlab chiqarishning yangi usullarini qo'llovchi va bozorlarni kengaytiruvchi tadbirkorlar faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Bugungi kunda tadbirkorlik iqtisodiy tizimning quyidagi xususiyatlarini o'zida mujassamlashtiradi:

- iqtisodiy mustaqillik;
- tashabbuskorlik;
- tavakkalchilik;
- innovatsion yondashuv;
- resurslardan samarali foydalanish;
- bozor talabiga moslashuvchanlik;
- ijtimoiy mas'uliyat.

Mazkur belgilar tadbirkorlikni oddiy tijorat faoliyatidan ajratib turuvchi fundamental iqtisodiy mezonlar hisoblanadi.

Tadbirkorlik faoliyatining asosiy iqtisodiy funksiyalari

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy tizimning samarali ishlashini ta'minlovchi muhim institutlardan biri hisoblanadi. Uning iqtisodiy funksiyalari nafaqat alohida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini rivojlantirishga, balki milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishi, raqobatbardoshligini oshirish va aholi farovonligini yuksaltirishga ham xizmat qiladi. Tadbirkorlik ishlab chiqarish omillaridan samarali foydalanishni tashkil etish, innovatsiyalarni joriy etish, yangi ish o'rinlarini yaratish, sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, davlat byudjeti daromadlarini ko'paytirish hamda ijtimoiy mas'uliyat tamoyillarini hayotga tatbiq etish orqali iqtisodiy taraqqiyotning muhim harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'ladi.

Avvalo, tadbirkorlik resurslarni oqilona birlashtirish funksiyasini bajaradi. Tadbirkor yer, mehnat, kapital va axborot resurslarini eng maqbul nisbatda uyg'unlashtirib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy foydani maksimal darajaga yetkazishga intiladi. Mazkur jarayon ishlab chiqarish

xarajatlarini kamaytirish, mehnat unumdorligini oshirish va cheklangan resurslardan samarali foydalanishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadbirkorlik innovatsion rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyotda yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish, mahsulot va xizmatlar sifatini takomillashtirish hamda boshqaruvning ilg'or usullarini qo'llash tadbirkorlikning innovatsion funksiyasini ifodalaydi. Aynan innovatsiyalar korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi, iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi va yangi bozor imkoniyatlarini yaratadi.

Tadbirkorlikning yana bir muhim funksiyasi bandlikni ta'minlashdir. Ayniqsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yangi ish o'rinlarini yaratish, aholining daromadlarini oshirish, ishsizlik darajasini kamaytirish hamda inson kapitalini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Natijada jamiyatda ijtimoiy barqarorlik mustahkamlanadi va aholi turmush sifati yaxshilanadi.

Bozor iqtisodiyotining samarali faoliyati sog'lom raqobat muhitiga bevosita bog'liq. Shu nuqtai nazardan, tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi raqobat mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, narxlarning bozor tamoyillari asosida shakllanishi hamda innovatsion faoliyatning rivojlanishiga xizmat qiladi. Raqobat muhitining kengayishi iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish bilan bir qatorda iqtisodiyotning umumiy samaradorligini ham oshiradi.

Bundan tashqari, tadbirkorlik davlat moliyasini mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega. Tadbirkorlik subyektlari tomonidan to'lanadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar davlat byudjeti daromadlarining muhim qismini tashkil etib, ijtimoiy soha, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va boshqa ustuvor yo'nalishlarni moliyalashtirish imkonini yaratadi.

Hozirgi sharoitda tadbirkorlikning ijtimoiy funksiyasi ham tobora kuchayib bormoqda. Korporativ ijtimoiy mas'uliyat tamoyillariga amal qilish, ekologik barqarorlikni ta'minlash, xayriya va homiylik faoliyatini rivojlantirish, aholining ehtiyojmand qatlamlarini qo'llab-quvvatlash hamda inson kapitaliga investitsiyalarni ko'paytirish tadbirkorlikning zamonaviy iqtisodiyotdagi ijtimoiy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Umuman olganda, tadbirkorlikning iqtisodiy funksiyalari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, innovatsion rivojlanishni rag'batlantirish, bandlikni ta'minlash, raqobat muhitini shakllantirish va aholi farovonligini yuksaltirish orqali

mamlakatning barqaror iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiyotda tadbirkorlikning strategik ahamiyati

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlikning mazmuni sezilarli darajada o'zgarmoqda. Elektron tijorat, sun'iy intellekt, blokcheyn texnologiyalari, bulutli hisoblash tizimlari va raqamli platformalar tadbirkorlik faoliyatining samaradorligini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Bugungi kunda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida iqtisodiy o'sishning asosiy qismi innovatsion tadbirkorlik hisobiga ta'minlanmoqda. Startup ekotizimlarining rivojlanishi, venchur kapital bozorining kengayishi hamda ilmfan natijalarini tijratlashtirish jarayonlari iqtisodiy taraqqiyotning yangi modelini shakllantirmoqda.

O'zbekistonda ham tadbirkorlikni rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanib, biznes yuritish sharoitlarini yaxshilash, xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, investitsiyalarni rag'batlantirish, eksport salohiyatini oshirish hamda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Tadbirkorlik rivojlanishining iqtisodiy samaralari

Tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishi quyidagi makroiqtisodiy natijalarga olib keladi:

- yalpi ichki mahsulot hajmining ortishi;
- eksport salohiyatining kengayishi;
- investitsion faollikning oshishi;
- yangi texnologiyalarning joriy etilishi;
- mehnat unumdorligining o'sishi;
- aholi real daromadlarining ortishi;
- kambag'allik darajasining qisqarishi;
- hududlarning mutanosib iqtisodiy rivojlanishi;
- milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligining mustahkamlanishi.

Shu bois tadbirkorlikni rivojlantirish faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy taraqqiyotning ham asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik faoliyati zamonaviy iqtisodiy tizimning eng muhim institutsional elementi hisoblanadi. Uning iqtisodiy mohiyati ishlab chiqarish omillarini samarali birlashtirish, innovatsiyalarni joriy

etish, tavakkalchilik asosida yangi iqtisodiy qiymat yaratish hamda jamiyat ehtiyojlarini qondirishdan iborat.

Tadbirkorlikning resurslarni samarali taqsimlash, innovatsiyalarni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish, sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, davlat byudjetini to'ldirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish kabi funksiyalari milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida raqamli transformatsiyani jadallashtirish, innovatsion ekotizimni rivojlantirish, ilm-fan va biznes integratsiyasini kuchaytirish, startap tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash hamda inson kapitaliga investitsiyalarni kengaytirish iqtisodiy taraqqiyotning muhim sharti bo'lib qoladi. Shu jihatdan tadbirkorlikni iqtisodiy siyosatning strategik instituti sifatida rivojlantirish Yangi O'zbekistonning barqaror iqtisodiy o'sishi va xalqaro raqobatbardoshligini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tadbirkorlik va xususiy mulkni qo'llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.
3. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. Harvard University Press.
4. Drucker P. F. Innovation and Entrepreneurship. Harper Business.
5. Hisrich R., Peters M., Shepherd D. Entrepreneurship. McGraw-Hill Education.
6. Samuelson P., Nordhaus W. Economics. McGraw-Hill.

